

Suomen kielen käännöslainoista

Suomen sana *tiili* on kuten tunnettua välillinen laina latinasta (vrt. la. *tegula*). Sanassamme *soturi* esiintyvä päätte *-ri* palautuu niinkään välillisesti latinaan (vrt. la. *-arius*). Nämä lainat, tärkeän rakennusaineen nimi sekä tuo tekijännimen johdin, edustavat kahta kielellisten lainautumain lajia: sanastollista ja muoto-opillista. Kolmantena vierasperäisyyden lajina ovat eräät foneettiset ilmiöt, esim. ns. tavuaksentin lujeneminen suomen läntisissä murteissa ruotsin kielen vaikutuksesta, intensiteettiseikka jolla ilmeisesti on ollut tärkeä osuus länsi- ja itämurteidemme äänteellisessä erilaistumisessa. Kaikkia näitä kolmenlaatuisia kielestä toiseen tunkeutuvan vaikutuksen, kielten »interpenetraation», seurauksia: leksikaalisia, morfologisia ja foneettisia — Max Niedermann¹ käyttää niistä yhteisnimitystä »emprunts bruts», »raa'at lainat» — tutkimus on, kuten tiedetään, kauan, jo vuosisatoja, menestyksellisesti selvitetty. Niihin verrattuna varsin vähälle huomiolle on jäänyt se ryhmä samaisen interpenetraation vaikutuksia, joista on tapana käyttää ranskalaista nimitystä »calques linguistiques» ja joille voisi antaa suomalaisen yhteisnimen *k ä ä n n ö s l a i n a t*. Näillä tarkoitetaan sellaisia sanoja ja sanontatapoja, jotka on muodostettu vieraan kielen ilmausta enemmän tai vähemmän orjalaisesti jäljittelemällä siirtäen sen merkityssisällys sellaisenaan johonkin oman kielen ilmaukseen, joko varta vasten seipitettyyn tai ennestään muunmerkityksisenä olemassaolleeeseen. Tyypillinen kokonaisuudessaan varta vasten seipitetty leksikaalinen käännöslaina oli Agricolan *hyvästipuhua* (»hyuestipuhua», esim. Agricolan teokset I 642) = 'siunata', jonka mallina on ollut latinan *benedicere*. Sana on siis luotu kääntämällä tarkoin latinan verbin molemmat yhdysosat suomeksi ja antamalla näin syntyneelle uudissanalle latinan sanan merkitys, joka ei ilman muuta selviä yhdysosien merkityksestä. Käännösteitse saatu vieras vaikutus on kysymyksessä silloinkin, kun suomeksi sanotaan: »Kukin sisustaa kotinsa *makunsa* mukaan»: on näet osoitettu, että fysiologista 'makua' merkitsevän sanan käyttö tyylivaistoa, taiteellista aistia yms. tarkoittamassa on Euroopan eri kieliin kulkeutunut espanjan vastaavan (*gusto*) sanan mallin mukaan.² Tai, ottaaksemme näytteeksi kokonaisen puheentavan, *vetää nenästä jotakuta* 'petkuttaa' on kuvalause, joka tunnetaan laajalti eri kielissä (ru. *dra*

¹ Recueil Max Niedermann (Neuchatel 1954) s. 9. Vrt. Virittäjä 1955 s. 199.

² Ks. esim. St. Ullmann, Précis de sémantique française (Berne 1952), s. 206.

ngn vid näsan, sa. *einen an der Nase führen* = *nasführen*, ra. *mener quelqu'un par le nez*) ja tunnettiin samamerkityksisenä muinaisessa Roomassa ja Kreikassa (E. HELLQUIST *Svensk etymol. ordbok* 1939 sub voce *näsa*), vieläpä — kuten professori ARMAS SALONEN on minulle yksityisesti ilmoittanut — jo 1400-luvulla eKr. alalah-akkadissa (Syyrian »barbaariakkadissa»)²^a, joten kielikuva ilmeisesti on käännösteitse levinnyt kielestä toiseen.

Kuten sanottu, käännöslainojen tutkiminen on kielitieteessä jäänyt paljon vähäisemmäksi kuin »raakojen», mikä on hyvin ymmärrettävissäkin, koska jälkimmäiset selvine äänteellisine tuntomerkkeineen ovat olleet yleensä helpompia selvitettäviä kuin usein hyvinkin valepukuiset käännöslainat ja ovat kuitenkin samalla tarjonneet runsaasti arvokkaita sekä kieli- että kulttuurihistoriallisia tuloksia. Mutta sitä mukaa kuin nimenomaan ns. kulttuurikielten »raakalainakerrostumain» selvittelyssä tärkein työ on alkanut tulla suoritetuksi, on ruvennut ilmenemään mielenkiintoa myös käännöslainatutkimusta kohtaan. Tämä on kuitenkin tapahtunut yllättävän hitaasti ja suhteellisen myöhään. Niinpä puheenaolevan nykyaikaisen tutkimusalan alku on voitu sijoittaa vasta vuoteen 1875, jolloin saksalainen RICHARD HEINZEL Ueber den Stil der altgermanischen Poesie -teoksensa johdannossa esitti käännöslainasioita koskevia tärkeitä oivalluksia.³ Se täydellisyypyteen pyrkivä historiikki, jonka WERNER BETZ antaa Heinzelin jälkeisestä käännöslainatutkimuksesta, osoittaa, että tämän alan kysymyksiä on enimmäkseen käsitelty vain sivumennen tai sitten ainoastaan lyhyissä artikkeleissa. Huomattavin kokonainen teos tältä alalta lienee Betzin oma, v. 1949 ilmestynyt 227-sivuinen tutkimus erään muinaisyläsaksalaisen tekstin latinan mallin mukaisista lainamuodostelmista. Ainoa s u o m e n kielen käännöslainoja koskeva varsinainen tutkielma on toistaiseksi OIVA JOH. TALLGRENIN (myöh. TUULION), tunnetun romanistimme, urauurtava artikkeli »Kuvasanonnat ja suomen kieli. Lisiä kirjakielihistoriaan ja luokituskoee» (Virittäjä 1931 ss. 141—172), kirjoitus, joka on ansiokas alansa teoreettisenakin selvittelynä.⁴

Voimme erottaa käännöslainoissa neljä pääryhmää: 1) fraseologiset, 2) syntaktiset, 3) morfologiset ja 4) leksikaaliset. Saanen esittää muutamia näytteitä näistä kustakin erikseen.

²a Noin v. 1460 eKr. kahdessa asiakirjassa: *šumma ina appišu išaddad* 'jos hän vetää häntä nenästä' = 'pettää'. Referenssit: D. J. Wiseman, *The Alalakh Tablets*. British Institute of Archaeology at Ankara, 1953, Nrr. 16, 15—16 ja 92, 10—11. Ks. Armas Salonen, *Archiv für Orientforschung* 17, II.

³ Werner Betz, *Deutsch und Lateinisch. Die Lehnbildungen der althochdeutschen Benediktinerregel* (Bonn 1949, H. Bouvier u. Co. Verlag), s. 12.

⁴ Vrt. myös O. J. Tallgren-Tuulio, *Locutions figurées calquées, Essai de classification pour une série de langues littéraires*. (Mém. de la Soc. Néophilologique de Helsingfors IX [1932], ss. 277—324).

1) *F r a s e o l o g i s e t* käännöslainat tulevat lähelle sananparsia ja sananlaskuja, joiden kansainvälisen kulkuomaisuuden luonteen folkloristit ovat tuhansissa tapauksissa osoittaneet. Näiden sekä toisaalta kielitieteen tutkittaviin kuuluvien fraasien eli puheentapojen välinen raja, jolla tosin ei olekaan mitään olennaista merkitystä, voi joskus olla häilyvä. Niinpä äsken mainittu esimerkkinne *vetää nenästä jotakuta* saattaa kiinnostaa sananparsienkin tutkijaa. Sen alkuperä Euroopan nykykielissä juontuu siis ainakin antiikin Kreikasta, ja sanonnan katsotaan pohjautuneen todelliseen nenästä vetämiseen, nim. nautaeläimen taluttamiseen nenärenkaaseen kiinnitetystä köydestä. Mutta kysymyksessä on kuitenkin lähinnä lingvistiikan piiriin kuuluva fraasilaina, sillä »nenästä vetäminen» petkuttamista tarkoittavana on niin kotiutunut suomen kielen ilmausvarastoon, että se ei suinkaan edusta enää ainoastaan jotain tyyliopillis-folkloristista vivahduksenilmaisemismahdollisuutta, vaan kuuluu jo sillä tapaa itse kielen keinovaroihin, että sen, joka ei ymmärrä mitä »nenästä vetäminen» tarkoittaa, ei voi katsoa täysin hallitsevan suomen kieltä. Sama koskee sellaisia kuvalauseita kuin *saada pitkä nenä jostakin* ja *näyttää pitkää nenää jollekin*, jotka molemmat ovat yleisiä ainakin nyky-Euroopan kielissä. Tässäkin tapauksessa kielikuva on syntynyt fysiologisen realiteetin pohjalta: hämmästynyt pettynisyys saattaa kuvastua eräänlaisena kasvoli hasten pitkäksi venymisenä. Silti tuntuu ilmeiseltä, että kysymys ei voi olla rinnakkain eri kielissä itsenäisesti syntyneestä metaforasta.

Niinikään on helppo vakuuttautua siitä, että sellaiset *käsi* -sanan sisältävät fraasit kuin *ensi kädessä* (»Myyjä on ensi kädessä yleisön palvelija» NS⁵), *ensi, toisen käden tieto, viime kädessä* (»Kansanvaltaisessa maassa kansa itse viime kädessä määrää valtakunnan asioista» NS) eivät voi olla oman kieleemme luomuksia, koska niiden sanatarkat merkitysvastineet tavataan paitsi Skandinavian kielissä sekä saksassa ja englannissa myös ranskassa, venäjässä ja unkarissa. Sama koskee ilmausta *antaa, saada vapaat kädet* (»Hallitus sai asiassa vapaat kädet» NS). Suppea-alaisempi on *jalka* -sanan käyttö sellaisessa fraasissa kuin *laskea joku vapaalle jalalle* (tai *olla vapaalla jalalla*). Niin itsestään antautuvan luontevalta kuin se tuntuukin, se on meillä varmaan ruotsalaisesta juridisesta kielenkäytöstä saatu käänne (vrt. ru. *försätta, vara på fri fot*); ilmaus tunnetaan myös saksassa (*auf freien Fuss setzen*), josta se kaiketikin on kulkeutunut ruotsiin, ja italiassa (mm. *essere a piede libero* = 'olla vapaalla jalalla'), joten on outoa, että ainakaan tavalliset englannin, ranskan ja venäjän sanakirjat eivät sitä tunne. Kuvaannollinen *jalansijan saaminen, antaminen* (»Älkäämme antako kateudelle jalansijaa!» NS) taas on tuttu koko germaaniselle kielipiirille englantia myöten ja lisäksi ranskalle (*prendre pied*).

Tällaisia vierasperäisiä kuvasanontoja ei suomessa ilmeisesti ole läheskään

⁵ NS = Nykysuomen sanakirjan mainitsema esimerkki.

yhtä runsaasti kuin esim. naapurikielessämme ruotsissa. Kuitenkin niiden lukumäärä on suurempi kuin tavallinen kielenpuhuja aavistaakaan. Kymmenittäin sellaisia on esittänyt Tallgren-Tuulio mainituissa kirjoitelmissaan, ja järjestelmällinen tutkimus tulee varmaan moninkertaistamaan hänen luettelonsa. Huomautettakoon tässä vielä vain, että tuollaisten jonkin vertauksen tai läpikuultavan metaforan sisältävien sanontojen ohella on olemassa käännösteitse syntyneitä puheentapoja, jotka ovat niin sanoakseni kalvenneet jo aivan laimeakuvaisiksi. Ajateltakoon esim. seuraavanlaisia tapauksia: *itse asiassa, itse teossa*, jotka jäljittelevät lähinnä ruotsin ilmausta *i själva verket* mutta joiden geneettisiä vastineita Kr. Sandfeld Jensen⁶ luettelee kahdeksasta muustakin Euroopan kielestä uskreikkaa myöten; *epäilemättä* (= *ilman epäilystä*), yleiseurooppalaisuus, jolla on juurensa ainakin latinassa asti (*sine dubio*); *niin sanoakseni*, sekin vähintään latinaan saakka palautuva kuvalaatta (*ut ita dicam*); *päinvastoin*, tunnettu jo latinasta ja kreikasta (*e contrario, tūnantion*); *johonkin katsoen, katsomatta* (ru. *med betraktande av, med, utan hänsyn till*; sa. *mit, ohne Rücksicht auf, im Hinblick, in Hinsicht, in Anbetracht* jne.; ra. *vu que, en regard à, sans égard pour*), jotka nykykielissä kaikkialla yleiset sanonnat näyttävät syntyneen vasta antiikin aikojen jälkeen ja joihin liittyy läheisesti sellainen samoin nykykielissä laajalti käytetty fraasi kuin *nähdäkseni* (ra. *à mon avis, à ce que je vois* jne.); *sillä ehdolla (että)* tunnetaan latinasta (*sub conditione*) ja monista nyky-Euroopan kielistä; *jostakin huolimatta (siitä huolimatta että)*, jolla niinkään on vastineita ehkä kaikissa nykyisissä länsimaiden kielissä; *tapaus*-substantiivin avulla on muodostunut joukko eri kielissä hyvin suosittuja kiinteitä puheentapoja, sellaisia kuin suomen *joka tapauksessa, ei missään tapauksessa, parhaassa(kin) tapauksessa, siinä tapauksessa (että)*, joilla kaikilla on yleisesti tunnetut vastineensa esim. ruotsissa, saksassa, ranskassa, englannissa ja italiassa. Useat viimeksimainitut esimerkkimme kuuluvat paitsi fraasi- samalla myös syntaktisiin lainoihin (*siihen katsoen että, siinä tapauksessa että* jne.), ne kun liittomuotoisina konjunktioina edustavat kielessämme käännösteitse syntyneitä uusia lausekaavoja.

Suomen kansan jokapäiväisiin käyttäytymistottumuksiin on aikanaan arvaustenkin hyvin silmäänpistäväan mullistavasti vaikuttanut määrämuotoisen tervehdysterminologian ja sen mukana, oletettavasti vasta varhaiskristillisyyden aikakaudesta lähtien, saapuneen entistä differentioituneemman sosiaalisen instituution, tiettyrajaisen tervehtimisvelvollisuuden vakiintuminen. Vanhaan näet tuskin ovat voineet olla kansanomaisia sellaiset standardoituneet toivotukset kuin *hyvää huomenta, päivää, iltaa, yötä*, jommoisten ohella ja osaksi edeltäjinä joitakin vuosikymmeniä sitten oli käytännössä muunkinlaisia, vielä leimautuneemmin kristillisiä toivotusfraaseja, sellaisia kuin murteelliset *lähe*

⁶ Festschrift Vilhelm Thomsen, Leipzig 1912, s. 173.

Jumal auks, kiesauks (tai *kiesaus*), *Jumal hyvä apu* jne.⁷ Paljon myöhemmäksi ajoittuu sellaisten vieraslähtöisten kohteliaisuusformulain kieleemme tulo kuin *ole, olkaa hyvä, pyydän saada (tehdä sitä ja sitä), saanko luvan?, sallittakoon* jne.

2) S y n t a k t i s i a käännöslainoja — niissäkin hiukan viipyäksemme — on selvitelty suhteellisesti vieläkin vähemmän kuin muihin mainitsemini ryhmiin kuuluvia. Niinpä on kokonaan tutkimatta kysymys, onko ja minkä verran vierasta vaikutusta suomen kielen yksinkertaisten konjunktioiden synnyssä ja merkityksenkehityksessä. Noilla sanaliiton muotoisilla konjunktiorakenteilla (*siihen katsoen että* jne.) on siis käsittäakseni aivan kiistämätön käännöslainan leima. Samaa voisi sanoa monista muista liittosyntyisistä konjunktioista: *ei ainoastaan — vaan myös, ennen kuin, sitten kuin, niin pian kuin, niin usein kuin, siinä määrin kuin, vasta kun* yms. Mutta todennäköistä on, että yksinkertaisetkin konjunktioimme ovat ainakin merkitystensä nykyiselleen differentioitumisessa noudatelleet ruotsalais-saksalais-latinalaisia, so. yleiseurooppalaisia malleja. Tuskinpa esim. *että*-konjunktio olisi vakiintunut lauseopilliselta käytöltään niin tarkoin ruotsin *att*-konjunktioita vastaavaksi, kuin todella on tapahtunut, ilman vuosisatoja jatkunutta näiden kahden kielen rinnakkaiseloa, jossa ruotsi järjestään on tietysti edustanut varhaisempaa keski- ja eteläeurooppalaista kielellistä muotia. Vieraat esikuvat tuskin niikikään ovat voineet olla ohjaamatta esim. temporaalisen *kun* ja komparatiivisen *kuin*-konjunktioimme semanttista haaraantumista tai *koska*-konjunktio vakiintumista nykyiseen pelkästään kausaaliseen merkitystehtävänsä sen esiinnyttyä vielä vanhassa kirjasuomessa enimmäkseen temporaalisessa. Rinnastuskonjunktioista ovat myöhäsyntyiset *mutta* ja *vaan* niin sanoakseni vasta silmäimme edessä differentioituneet nykyisiin merkityksiinsä, malleinaan varmaan ruotsin *men* ja *utan* (taustalla ehkä myös saksan *aber* ja *sondern*); murteet eivät vielä tänä päivänäkään tee niiden välillä tällaista eroa. Eksplanatiivinen *sillä* on, kuten tunnettua, lyhentynyt vanhan kirjasuomen kaksiosaisesta *sillä että*-konjunktioista («Laumat ammuuat, Sille etteij heille ole Laijduinda», Agricolan teokset I 120), ja tämä prosessi muistuttaa liian tarkoin ruotsalaisen synonyyminsa *ty*-konjunktio vastaavanlaista lyhenemistä vanhan kirjaruotsin *Dy at*-asusta ollakseen tästä mallista riippumaton, varsinkin kun otetaan huomioon, että koko tämä konjunktioimme on enimmille kansanmurteille outo. Eksplanatiivinen *nimittäin* puolestaan on selvästi riippuvaisuussuhteessa ruotsin konjunktioon *nämlichen*, keskialasaksalaiseen lainaan, jota nykysaksassa vastaa samaa alkuperää oleva *nämlich*. Muissakin kuin konjunktioihin perustuvissa ns. lausekaavoissa saattaa piillä muukalaisen esikuvan heijastumia. Niinpä kun saksalaisten tutkijain

⁷ Vrt. S. Singer, Zeitschrift für Deutsche Wortforschung (herausgeg. v. Friedrich Kluge, Strassburg) IV (1903) s. 132.

mukaan⁸ heidän kielessään sellainen relatiivilause, jolla on korrelaattina kokonainen edelläkulkeva lause, siis tyyppiä »Die Sache scheiterte, was zu erwarten war» = 'Asia raukesi, mikä oli odotettavissa», jäljittelee vastaavaa latinan virkerakennetta, ei ole mitään syytä olettaa, ettei asianlaita olisi suomen kielen kohdalla välillisesti sama; onhan luonnollista, että kansanmurteet eivät meilläkään tunne tuollaista suhteellisen abstraktiseen ajattelutekniikkaan kuuluvaa syntagmaa.

Ilman erikoistutkimuksiakin voidaan pitää varmana, että oratio directan ja oratio obliquan sellainen toisistaan erottaminen, joka on normina nykysuomen asiatyylissä, on suhteellisen myöhäisen, länsimaisten grammatikkojen koulussa jo ammoin kehitetyn syntaktisen logiikan vaikutusta. Murteemmehan eivät vielä tänä päivänäkään pidä tarpeellisenä tällaista erontekoa. Samasta lähteestä on saanut ratkaisevia vaikutteita nykyisen kirjasuomen *consecutio temporum* -järjestelmä. Ja se mitä edellä lausuin eräiden konjunktioidemme käytön läntisen vaikutuksenalaisuuden todennäköisyydestä, voidaan vielä painokkaammin toistaa verbiemme eräiden tempusten merkityksenkehitystä ajateltaessa: jo a priori on mahdotonta pitää sattumana esim. sitä seikkaa, että suomen imperfektin, perfektin ja pluskvamperfektin käyttö on niin tarkoin samanlaista kuin ruotsin kielen vastaavien tempusten (saksan tempussysteemi sen sijaan on, kuten tunnettua, imperfektin ja perfektin suhteen melkoisesti toisenlainen). OSMO IKOLA onkin vanhan kirjasuomen tempusten ja modusten käyttöä koskevissa tutkimuksissaan⁹ yksityiskohtaisesti osoittanut, millä tapaa vieras vaikutus vuosisatojen kuluessa on muovannut tempusjärjestelmäämme. Hänen mukaansa sellaisten tempusten kuin liittopreesensin ja liittoperfektin, siis tyyppien *olen tekevä* ja *olin tekevä*, sekä *tulen tekemään* -tyyppisen futuurin syntykin on pantava vieraan, nimenomaan semanttisyntaktisen vaikutuksen tilille. Ts.: itse rakennetyypit ovat tosin ennestään olleet olemassa kansanmurteissa, mutta merkitykseltään toisenlaisina ja niin sanoaksemme epätemporaalisina. Moduksien käytön alalta mainittakoon ns. kohteliaisuuskonditionaali (»Tulisitteko kahville?»), jota tuskin voidaan erottaa ieu. kielten vastaavanlaisesta konjunktivista.¹⁰ — Verbien käytön piiriin kuuluvat edelleen sellaiset yleisesti tunnetut merkityslainat kuin teitittely, so. yhden henkilön puhutteleminen monikon 2. persoonassa — tuo kielipsykologisesti ja kulttuurihistoriallisesti mielenkiintoinen ilmiö, joka Itä-Rooman keisarikunnassa sen viimeisinä vuosisatoina syntyneen »majesteetin-monikon» vaikutuksesta oli

⁸ Ks. esim. Walter Porzig, *Das Wunder der Sprache* (Bern 1950), s. 209.

⁹ Osmo Ikola, *Tempusten ja modusten käyttö ensimmäisessä suomalaisessa Raamatussa verrattuna vanhempaan ja nykyiseen kieleen*. I. Johdanto. Indikatiivin preesensin ja futuuristen liittomuotojen temporaalinen käyttö. Turku 1949. II. Indikatiivin imperfektin ja perfektin sekä imperfektiin perustuvien liittomuotojen temporaalinen käyttö. Turku 1950.

¹⁰ Vrt. Walter Porzig, *Das Wunder der Sprache*, s. 245.

käytännössä jo muinaisranskassa —, sekä passiivin II partisiipin indo-eurooppalaismallinen käyttö (»estettynä saapumasta» = 'estyneenä', »rajoi-
tetut apulähteet» = 'niukat' yms.), joka tosin ei enää kuulu hyvään normaali-
suomeen mutta jolla meidän päiviimme asti on ollut vankka jalansija nimen-
omaan kirjakielessämme.

3) **Morfologisten** käännöslainojen kohdalla on ennen kaikkea otet-
tava puheeksi kiellemme rakenteeseen syvästi koskenut erään vierasmallisen
adjektiivityypin omaksuminen.

Koko suomalais-ugrilainen kielikuntahan on tunnettu siitä, että siinä adjek-
tiivin ja substantiivin selvä toisistaan erottaminen on tapahtunut suhteellisesti
paljon myöhemmin kuin indo-eurooppalaisessa kielikunnassa eikä lopultakaan
ole johtanut niiden yhtä täsmälliseen erossa pitämiseen kuin yleensä ieu.
taholla. Meillähän on kielessämme yhä vielä paljon nomineja, joita muutta
mutkitta käytetään sekä substantiiveina että adjektiiveina: *kylmä, märkä, pimeä,
valkea* jne., ja kaikki nykyisetkin adjektiivinjohtimemme ovat samalla myös
substantiivinjohtimia: *puna-inen : ihm-inen, hida-s : varva-s, anka-ra : makka-ra,
kama-la : muku-la, eh-yt : kätk-yt* jne. Tiedämme niinikään, että esim. suomi ja
viro yhä tänä päivänä usein korvaavat ieu. kielten adjektiiviattribuutin sub-
stantiivisella genetiiviattribuutilla: *suomen kieli*, ei »suomalainen» kieli kuten
järjestetään ieu. taholla; virossa tämä tapa on vielä yleisempi: *soome raamat*
'suomalainen kirja' (aivan kuin vielä Agricolalla: *somen kiria*) jne. Alkuperäis-
sin keino ilmaista adjektiivista attribuuttsuhdetta suom.-ugr. kielissä on ollut
määräysoosan yksinkertainen, johtimen avulla tapahtuva eteenliittäminen:
jääpala, lylypuu, nauriskuoppa. Jo varhain näyttää kuitenkin syntyneen myös
johtimellisia adjektiiveja. Niiden tarvetta lienee aiheuttanut mm. se, että oli
kehittynyt sellaisiakin yhdysnomineja, joissa osien suhde ei ollut sama kuin
attribuutin ja sen pääsanan, nim. sentyyppisiä nomineja kuin suomen *maailma*
'mundus', unkarin *arc* 'kasvat' < **orr + szí* 'nenä + suu'. Suomessakin vielä
rudimenttina säilynyt *-i* oli (vaikka ei sekään yksinomaisesti) tuollainen adjek-
tiivinjohtin: *jalkopää* < **jalkoipää, ikihonka, korvo* < *korvoi. Mutta tämä *i*-
johtin näyttää jo kantasuomessa muuttuneen epäproduktiiviseksi, mikä ehkä
on yhteydessä sen seikan kanssa, että tuosta *i*:stä varhaiskantasuomessa kehittyi
ensin monikon genetiivin päätte ja sitten ims. kantakielessä ns. monikon tunnus.
Toisen ikivanhan adjektiivinjohtimen, *-*n:n*, oli käynyt vähän samalla tapaa:
se oli jo ennen ims. yhteisaikaa epäproduktiivistunut muututtuaan pelkästään
genetiivin päätteeksi. Näin ollen kantasuomi oli varsin köyhä oikeista, muoto-
opillisesti leimautuneista adjektiiveista.

Tuollainen ikäänkuin kielen luonteesta johtuva adjektiiviköyhyys aiheutti
varmaan vaikeuksia uskonnollisen kirjakielemme luojille, katolisen kirkon

miehille ja sitten Agricolalle. Ottakaamme havainnollinen esimerkki. Latinnassa oli *tempus* -substantiivilla adjektiivijohdannainen *temporalis*, joka hengellisessä kielessä on hyvin yleinen. Esim. 2 Kor. 4: 18:ssa sanottiin latinaksi: »*quae enim videntur, temporalia sunt; quae autem non videntur, aeterna sunt*». Suomen vastaava substantiivi *aika* oli kyllä, kielen luonnetta kuvaavasti, kehittynyt merkitykseltään myös adjektiiviksi; sanottiin esim. *aika mies*, *aika lehmä*, mutta sillä oli oma konkreettinen erikoismerkityksensä, = 'täysi-ikäinen, täysikasvuinen', ja se oli sitä paitsi taipumaton ja senkin vuoksi hankalakäyttöinen. Myös yksinkertainen adjektiivijohdannainen *aikainen* oli olemassa, mutta silläkin oli (paitsi sellaisissa sanallitoissa kuin *sen aikainen*, *saman aikainen*) ehtinyt kehittyä oma merkitysvivahduksensa 'varhainen' (vrt. ruotsin *tid-ig*, jonka malli luultavasti olikin antanut johdannaiselle *aikainen* merkityksensä, sillä vanha omaperäinen saman käsitteen ims. nimitys oli *varas*, joka vielä elää eräissä murteissa mutta josta johdettiin *varhainen*, kun germaaninen laina *varas* 'fur' heikkoasteisissa muodoissa aiheutti häiritsevän homonymian); samoin toinen, välillinen johdannainen *aikuinen* oli saanut yleisesti oman merkityksensä 'täysiaikainen, -kasvuinen'. Näin ollen Agricola tai hänen katolinen suomentaja-edeltäjänsä turvautui uuteen johdannaiseen, jolla oli mallia eräissä omaperäisissä, spontaanisesti syntyneissä adjektiiveissa ja jonka suffiksissa oli mukana paitsi *-inen* *-ainesta* myös adesiivin *-ll-*. Malleina sellaiset kansankielen sanat kuin *keväällinen* (*k. pouta*), *talvellinen* (*t. kylässäkäynti*) hän teki sanan *ajallinen*, ja tuo korinttilaiskirjeen kohta esiintyi Agricolan suomentamana seuraavassa asussa: »Sille iotca näkyeiset ouat ne aijaliset ouat. Mutta iotca näkymete ouat, ne ijancaikiset ouat».

Tällä uudella adjektiivilla *ajallinen* oli siis sellainen abstraktisilosofinen merkitys kuin 'ajalla mitattavissa oleva, aikaan sidoksissa oleva, aikaan rajoittuva' — merkitys, jommoista konkreettisuudessa pysyttelevä rahvaankieli ei tietenkään ollut tarvinnut mutta jonka tyyppiset henkisiä asioita pohtivassa uskonnon kielessä olivat tuiki tarpeellisia ja erittäin yleisiä. Tällaisista varhaisimman kirkkosuomen kehittäjien kieleemme istuttamista käännösluomuksista syntyi malli monilukuiselle abstraktiadjektiivien joukolle, joka jatkuvasti koko kirjakielemme olemassaolon ajan on lisääntynyt ja kasvaa yhä: siinä ovat *maallinen* ja *taivaallinen*, *ihimillinen*, *jumalallinen* ja *pirullinen*, *ruumiillinen*, *lihallinen* ja *hengellinen*, *luonnollinen*, *uskollinen*, *sydämellinen*, *sisällinen*, *täydellinen*, *ystävällinen*, *isällinen*, *äidillinen*, *veljellinen*, *lapsellinen*, *tarpeellinen*, *miehuullinen*, *kunniallinen*, *siveellinen*, *terveellinen* jne. aina nykypäivien *sielulliseen*, *älylliseen*, *välilliseen*, *elimelliseen*, *hermostolliseen*, *kunnalliseen*, *valtiolliseen*, *soitilaalliseen* yms. saakka, sadoittain. Voimme aavistaa, miten tavatonta ilmaisukyvyn ja ilmaisunotkuden lisää tällainen kokonaisen adjektiivikategorian omaksuminen merkitsi

konkreettivoittoiselle ja puisevan substantiivivaltaiselle »suomien» kielenparrelle ja miten välttämätöntä se oli tämän niin omalaatuisen kielen sisäiselle eurooppalaistumiselle. Vähemmän painoa on sillä negatiivisella seikalla, että tuo uusi adjektiivityyppi toisinaan, nimenomaan käännöstekstissä, tunkeutui tarpeettomiinkin yhteyksiin ja syrjäytti luontevamman, omaperäisen sanonta-keidon. Niinpä kun kirkkorukouksessamme yhä vielä kokoonnutaan »rukoilemaan Häneltä hengellisiä ja ruumiillisia tarpeitamme», niin asia olisi selkeämpi suomalaisen tajuta, jos se ilmaistaisiin perinnäisellä itämerensuomalaisella tavalla: rukoilemaan Häneltä henkime ja ruumiimme tarpeita.

Puheenaoleva adjektiivienkarttumisprosessi ei suinkaan ole rajoittunut ainoastaan noihin *-llinen* -johdannaisiin, joiden merkitys kyllä on suhteellisesti suurin, vaan se on ulottunut paitsi moniin *ll*:ttömiin *-inen* -tapauksiin (*henkinen, mainen, jumalainen, jumallinen*) myöhemmin osittain muunjohtoisinkin (vrt. *henkevä, itseks, viihtyisä*). Tärkeimpiä niistä ovat (mm. *-llinen* -johdannaisten vastakohtaa ilmaisevat) lukuisat karitiivadjektiivit: *jumalaton, sydämetön, viaton, avuton, kunniaton, tarpeeton* yms. Vierasmallisia sekä adjektiiveja että substantiiveja on runsaasti syntynyt prefiksillä *epä-*, joka on kehittynyt eräänlaiseksi ruotsin *o-* tai *miss-*, saksan *un-* tai *miss-* ja latinan *in-* karitiiviprefiksin suomalaiseksi vastineeksi ja jonka yleistymisellä niinkään on ollut erittäin suuri morfeemitaloudellinen merkitys: *epäusko, epätoivo, epäonni, epäluulo, epäushe, epäkohta, epäsikiö, epämuodostuma; epä-inhimillinen, -itseks, -kansallinen, -kohtelias, -pätevä, -rehellinen, -mukava* jne. Tässäkin tapauksessa on tietysti kysymys kielessä spontaanisesti syntyneen rakenteen siirtämisestä uusiin yhteyksiin ja merkitysvivahduksiin ja samalla sen ikäänkuin jalostamisesta entistä produktiivisemmaksi. *Epä-*prefiksihän on alkuaan kieltoverbin 1. partisiippi, ja kansanmurteet tunisivat sen vanhastaan vain sellaisissa aivan yksinkertaisen negaation sisältävissä yhdynnäisissä kuin *epäituinen* 'joka ei idä' (jyvistä puhuen), *epänäköinen* 'joka ei näe, sokea', *epäkelpo* 'joka ei kelpaa'.

Hedelmällisiä, jossain määrin prefiksinluonteisia ja siis tavallaan muoto-opillisiakin käännöslainoja prefiksejä periaatteellisesti vierovassa kielessämme ovat olleet esim. **ali-** (*ali-arvioida, -päällikkö, -ravitseemus, -tajunta, -vuokralainen*), **yli-** (*ylieherruus, -hoitajatar, -luonnollinen, -määrä, -määräinen, -ote, -lyö, -valta, -voima*), **esi-** (*esi-historia, -isä, -vanhemmat, -kaupunki, -maku, -merkki, -mies, -valta*), **pää-** (*pää-asia, -henkilö, -kaupunki, -kohta, -mies, -osa, -toimi*), **sivu-** (*sivu-asia, -seikka, -henkilö, -harrastus, -tuote, -toimi*), **jälki-** (*jälki-hoito, -tarkastus, -huomautus, -näytös, -ruoka, -säädös*), **harha-** (*harha-askel, -isku, -kuvitelmä, -luulo, -näky, -oppi*), **itse-** (*itse-luottamus, -keskeinen, -murha, -rakas*).

4) Tulemme vihdoin puhtaasti leksikaalisiin käännöslainoihin. Niissä on vanhastaan vakiintuneena tapana erottaa ns. varsinaiset käännöslainat ja ns. merkityslainat. Edellisiin on luettu sellaiset sanat, joiden koko äännös on syntynyt vasta vieraan esikuvan vaikutuksesta eikä siis ole sellaiseenaan ollut olemassa kielessä sitä ennen. Tällainen »varsinainen käännöslaina» olisi siis alussa mainitsemani Agricolan **hyvästipuhua** 'siunata', samoin vanhan kirjakielen **edeskatsoa** 'varustaa' (vrt. ruotsin *förse*, saksan *versehen*, ransk. *prévoir* (*pourvoir*), lat. *providere*, kr. *pronoëō*, *proōpsis*), mutta sellaisia olisivat niinkään esim. nykysuomen sanat **näköpiiri** (vrt. ru. *synkrets*, sa. *Gesichtskreis*, joka esiintyi jo 1596 kreikkalaisperäisen *Horizont*-sanana synonyymina), **maitohammas** (perimmältään kr. *odūs neogilos*, vrt. *gala* 'maito'), **viisaudenhammas** (vrt. kr. *sōfronistēr*, Hippokrates; *sōfrōn* 'järkevä'), **tasapaino** (ru. *jāmwikt*, sa. *Gleichgewicht*, la. *equilibrium*, kr. *isostathmía*; *stathmion* 'vaaka') ja **runosuoni** (vrt. ru. *poetisk āder*, sa. *poetische Ader*, ra. *veine poétique*; »liittyy vanhaan kuvitelmaan, että suonet ovat sielunelämän tyysijä», Hellquist). Voi tuntua oudolta, että jo suom.-ugr. kantakielessä hyvin rikkaaksi differentioituneessa sukulaisuudennimistössäkkin tavataan nykysuomessa mm. sellaiset käännöslainatulokkaat kuin **isoisä** ja **isoäiti** (huom., että saksan kielessäkin tyyppi *Grossvater* syntyi vasta 1100-luvulla ranskan *grand-père*-termin mallin mukaan). NIRVI on kuitenkin mainiossa tutkimuksessaan »Synonyymitutkimuksia sukulaisnimistön alalta» (Helsinki 1952) selkeästi osoittanut, mitkä kielellis-sosiaaliset syyt tekevät tämänaiheisetkin käännöslainat ymmärrettäviksi. — »Merkityslainoiksi» taas on totuttu nimittämään sellaisia tapauksia kuin alussa mainitsemani **maku** tarkoittamassa 'tyylivaistoa' tjs., jolloin siis kielessä ennestään olemassa ollut foneemi on saanut uuden merkityksen vieraan kielen mallin mukaan. Merkityslainoja edustaisivat samoin esim. suomen sanat **kone**, **tehdas**, **kide**, **kitka** ja **kaasu**, jotka kaikki ovat olleet kielessämme jo paljon ennen, kuin niille muukalaisten esikuvien mukaan annettiin nykyiset merkityksensä, niin että ne vastaavat esim. saksan sanoja *Maschine*, *Fabrik*, *Kristall*, *Friktion* ja *Gas*.¹¹ WERNER BETZ on edellä puheena olleessa teoksessaan kehittänyt tätä jakoa vielä yksityiskohtaisemmaksi erottaen erinimisiä merkityslainoja sen mukaan, kuinka vapaasti tai orjallisesti asianomaisen uudisilmauksen äänneasu on muovattu verrattuna mallina olleeseen toisen kielen sanaan. Vaikka tuollaisista eronteista joskus voi olla tutkimusteknillistä etuakin — nimenomaan »varsinaiset käännöslainathan» ovat tietysti helpompia kiistattomasti todeta kuin pelkät »merkityslainat», ja toisaalta jotkut »käännöslaina»-tyypit ovat saattaneet rikastuttaa myös kielen morfologiaa jollakin uudella piirteellä —, en haluaisi puolestani antaa niille kovin suurta

¹¹ Ks. esim. Hakulinen, Suomen kielen rakenne ja kehitys II (Helsinki 1946), sanahakemisto.

asiallista arvoa. Tuommoisiin usein melko satunnaisiin muotoseikkoihin taker-
ruttaessa joudutaan näet mm. kauas toisistaan erottamaan olennaisesti yhteen
kuuluvia tapauksia. Ja tärkeintähän k a i k i s s a käännöslainoissa on sentään
merkityspuoli, se seikka että kielen sisällys on rikastunut uudella ilmaistavalla,
uudella käsitteellä. Sen sijaan että tutkijain huomio — jo mainitusta luon-
nollisesta syystä: muodollisten tuntomerkkien helpottaessa havaintojen tekoa —
on suhteellisesti eniten kiintynyt noihin »varsinaisiin käännöslainoihin», näyt-
tää siltä, että mielenkiintoisimpia usein ovat sittenkin ns. merkityslainat, kos-
kapa juuri niitä saattaa piillä monesti aivan odottamattomissakin yhteyksissä.
Tässä minun on rajoituttava esittämään enää vain muutamia harvoja näyt-
teitä. Valitsen niiksi eräitä nykykielen tavallisia verbejä.

Johtaa -sanamme sellaisilla merkityksillä kuin 'selittää alku jostakin läh-
teväksi', 'kehittää (varsinkin ajattelun tietä) jotakin jostakin toisesta' sekä
johtua -derivaatan vastaavilla intransitiivisilla merkityksillä on ollut mallina
ruotsin *leda*, *avleda*, *härleda* ja saksan *leiten*, *ableiten*, *herleiten* -verbien samanlainen
'loogisen juontamisen' merkitys, joka saksassa puolestaan on latinan *deducere*
-verbin vaikutusta. (S. Singer mts. 125.) Samanlainen alkuperä on suomen
seurata -verbin merkityksellä 'olla seurauksena', joka jäljittelee ruotsin *följa*
-verbin vastaavaa käytäntöä; tällä puolestaan on ollut esikuvana saksan
folgen ja sillä vuorostaan latinan *sequi* (vrt. subst. *consecutio*; ks. Singer mts. 112).
Vastata -verbi merkityksessä 'olla vastuussa' (johdannaisia *vastuu*, vanh. *edes-
vastuu*, *vastuullinen*) on käännöstä ruotsin *ansvara* (*för*) -verbistä; sen johdan-
nainen *ansvarig* kuuluu renkaana kansainväliseen merkityslainaketjuun, jonka
alkupäässä on ranskan *responsable*.¹² **Jännittää** -verbin kuvaannollisen käytön
merkityslainaluonteeseen on jo TUULIO viitannut monesti mainituissa tutkiel-
missaan (vrt. latinan *tendere*, kreikan *teinō* esim. voiman ponnistamisesta puh.).

Refleksiiviverbimme **eläytyä** (*johonkin*), esim. esteettisessä kielenkäytössä
nykyisin suorastaan välttämätön termi, puuttuu tämänmerkityksisenä vielä
Lönnrotin sanakirjasta ja sen (1886 ilmestyneestä) lisävihostakin. Sen esikuvana
ollut ruotsin *leva sig i ngt* jäljittelee saksan ilmausta *sich in etwas hineinleben*
(josta myös unkarin *valamibe beleélmi magát*). Kun samantapaista rakennetta ei
tunneta ranskasta, kysymyksessä lienee Saksasta Pohjoismaihin ja Unkariin
vaeltanut kielikuva, joka muuten suomessa on harvinaisen hyvin mukautunut
kielen morfologiaan. Samaten suomen **elämys**, joka niinikään on nykyisessä
merkityksessään aivan nuorta alkuperää (se puuttuu vieläpä Yrjö-Koskisen
Suom.-ransk. sanakirjasta 1901 ja Godenhjelmin Saks.-suom. sk:sta 1906),
lienee lähtöisin saksan kielestä, jonka oivallisella *er*-prefiksillä muodostunut
Erlebnis on ruotsin *upplevelse* -sanana välityksellä ulottanut vaikutuksensa suo-
meen asti; ranska käyttää tässäkin tapauksessa toisenlaisia ilmauksia (*évène-*

¹² Singer mt. III s. 131, Sandfeld Jensen mts. 171.

ment, expérience, sensation rare), samoin englanti (*experience*). — Selvä vierasperäisyys on **katsoa**-verbin käyttäminen siihen tapaan kuin *katsoa jotakin joksikin* = 'pitää jotakin jonakin' («Muutamat katsovat työtä rangaistukseksi» NS). Tämä merkitys, joka puuttuu murteista ja sukukielistä (virostakin), on ilmeisesti taaskin maantieteellisesti viimeinen rengas siinä semanttisten vaikutusten ketjussa, johon kuuluvat ruotsin ja saksan vastaavien ilmausten lisäksi mm. ranskan *regarder (comme)* ja latinan *mihi videtur, videor*: »*eius amicitia mihi ornari videor*» = 'katson kunniaksi olla hänen ystävänsä'). Samaan yhteyteen kuuluu tietenkin myös *nähdä*-verbin sellainen käyttö kuin *nähdä jokin hyväksi, parhaaksi* jne.

Mutta vielä yleisempi ja niin sanoakseni syvemmälle kieleemme tunkeutunut merkityslaina on se, jonka haluaisin mainita tässä esityksessä viimeisenä. Tarkoitin intransitiivisen **kuulua**-verbin sitä merkitystä, jonka NS selittää: 'olla jonkun oma, jonkun asiana': »Kenelle nuo viljelykset kuuluvat?», »Se ei kuulu minulle» = 'ei ole minun asiani, on minulle yhdentekevää', »Perheeseen kuuluu kolme lasta», »Malkakatot kuuluvat jo historiaan». Ensinnäkin on todettava, että vaikka tämä rakenne (toisin kuin äskeinen »katsoa joksikin») on yleinen nykyisessä kansankielessäkin, se puuttuu itäkarjalaismurteista ja kaikista muista ims. kielistä; virossa jonkin verran käytetty vastaava sanonta »*see kuulub temale*» jne., jota Wiedemannin ja Kettusen sanakirjat eivät tunne, on prof. Julius Mägisten suullisen tiedonannon mukaan aivan nuori suomalaisperäisyys. Sen sijaan ruotsissa on täsmälleen vastaavalaista *höra* ja *tillhöra*-verbin käyttöä: *detta hör till det bästa jag läst; det hör ej till saken; höra under någons välde; det tillhör ej dig*. Samoin on saksassa laita *gehören*-verbin ja sen johdannaisten: *das gehört in mein Amt; das gehört gar nicht hierher; er gehört zu unserer Familie; wie es sich gehört* = 'kuten asiaan kuuluu'; *zugehörig* = 'jonkun oma, jollekin kuuluva' jne. Muualta Euroopasta sitä en ole tavannut: se puuttuu ainakin englannista, ranskasta ja latinasta ja on tuntematon myös unkarissa. On siis todennäköistä, että näillä suomen, ruotsin ja saksan käytännöllä täytyy olla jotakin historiallista yhteyttä. Mistään polygeneettisestä, näissä kolmessa naapuruskielessä kussakin itsenäisesti syntyneestä semeemistä tuskin saattaa olla kysymys. Suomen kielestä tuntemiemme tosiasian perusteella nimittäin näyttää mahdottomalta selittää, mitä tietä omaperäinen semanttinen kehitys olisi johtanut 'kuulluksi tulemisen' merkityksestä tuollaiseen 'jonkun omana olemisen' merkitykseen. Saksassa sitä vastoin noilla sanonnoilla on ainakin keskiaikaan ulottuvat juurensa, ja merkityksenkehitys kytetään siellä osoittamaan loogisesti syntyneeksi alkuaan tilanomistajan alustalaisten kuuliaisuussuhdetta tarkoittaneesta tämän sanueen käytännöstä; niinpä nykysaksan *hörig*-adjektiivin keskiyläsaksalainen edeltäjä *hærec* oli 'jotakuta kuuleva, totteleva' ja samalla 'maaorja', siis jollekulle »kuu-

luva» alustalainen (KLUGE—GÖTZE Etymol. Wb. der d. Sprache, 1951). Kun toisaalta otetaan huomioon puheenaolevan suomen *kuulua* -verbin merkityksen kansanomaisuus nykymurteissamme, ei ole ajateltavissa, että kysymyksessä olisi vasta kirjakielen kautta saatu merkityslaina. Todennäköinen on sen sijaan suhteellisen vanha esim. ruotsin oikeudenkäyttökielestä alkunsa saanut suullinen vaikutus. Puhumme siis tavallaan saksaa suomalaisin sanoin käyttäessämme *kuulua* -verbiä siihen tapaan kuin lauseessa »Perheeseen kuuluu kolme lasta». Jos sallitaan herjetä hiukan kuvapuheiseksi, voisimme sanoa, että tällaisessa tapauksessa voimakas vieras kulttuurivaikutus on radioaktiivisen säteilyn tavoin tunkeutunut syvälle kielemme organismiin ja aiheuttanut yllättävän mutaation jokapäiväisen suomen sanan semanttisessa ydinsolussa.

Viittasin alussa siihen, että käännöslainojen kansainvälinen selvittely on vasta alullaan. Jo nyt voimme kuitenkin pitää ilmeisenä, että esim. suomen kieleen 400:n viime vuoden kuluessa juurtuneiden käännöslainojen osuus kielemme nykyisessä koostumuksessa on paljon tärkeämpi kuin sanokaamme kahden vuosituhannen aikana siihen omaksuttujen »raakalainojen». Ehkä voimakkaimmin on käännöslainojen merkitystä kieltenvälisissä suhteissa tähden tänyt saksalainen kirjailija ja kielifilosofi FRITZ MAUTHNER. Pienessä (»Sammlung sozialpsychologischer Monographien» -sarjassa Leipzigissa) v. 1906 ilmestyneessä teoksessaan *Die Sprache* hän, esitettyään vauhdikkaan ja värikkään kuvauksen kreikkalaisen kulttuurin tulvimisesta muinaiseen Roomaan ja käännöslainojen tärkeydestä siinä, toteaa, että nykyaikana tapahtuu vastaavanlaista kulttuurin vyörymistä kielestä toiseen entiseen verrattuna äärettömän paljon nopeammin. ». . . on sukeutumassa kulttuurikansojen yhteinen hengenasenne [Seelensituation] . . . sen vuoksi että niillä on yhteisomaisuutenaan keksintöjä ja oivalluksia, tietoja ja näennäistietoja, aatteita, ajatusrakennelmia, jumalia ja fetiissejä — yhteisomaisuutenaan käsitteitä, jotka ovat yhteisiä kuin kiinalaiset kirjoitusmerkit, vaikka eri kansat ovatkin ne liittäneet eri äännöksiin». (Mts. 44—.)

Käännöslainojen tieteellisestä tutkimisesta, joka — kuten sanottu — eräissä suhteissa tuottaa suurempia vaikeuksia kuin ns. raakalainojen selvittely, on syytä nimenomaan suomen kielen kohdalla todeta, että meillä on moniin muihin Euroopan kieliin verrattuna puolellamme eräs periaatteellinen etu, johon OIVA J. TALLGREN noin 25 vuotta sitten kiinnitti huomiota lausussaan: »Me suomalaiset olemme kartallisesti ja historiallisesti muitten sivistyskansojen takana, kuin pitkän kujan perällä. Tämä meidän asemamme voi olla perspektiivisesti edullinen, edullisempi kuin esim. saksalaisten tutkijain. Eikö meidän olisi syytä koettaa tehdä tästä etäisyydestämme hyve ja siis koettaa — juuri meidän — tieteellisesti lähestyä tässä vain keveästi hahmoteltuja

suuria ja monihaaraisia kysymyksiä: kirja kielentutkimusta Euroopan perspektiivissä?» (Virittäjä 1931 s. 171—.) Muistettava on, että esim. meidän itärajamme yli ei ole puolessa vuosituhannessa kulkeutunut käytännöllisesti katsoen mitään suomen kirjakielen vaikutusta muuten niin supisuomalaisiin itäkarjalaismurteisiin. Nämä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran uhrautuvan työn ansiosta leksikaalisesti suhteellisen hyvin tallennetut erämaanmurteet, joista ehkä jo kymmenen vuoden kuluttua on painettu sanakirjakin koko tieteellisen maailman käytettävissä, tarjoavat sen vuoksi suomalais-kansainväliselle käännöslainojen tutkimukselle erinomaisen tervetulleen metodisen apuvälineen esim. eliminoitaessa tämän alan päätelmissä aina vaanimassa olevaa polygeneettisyyden mahdollisuutta. Ja vasta sitten, kun on seulottu selville, mikä kaikki suomen kielessä on vierasta juurta, päästään havaitsemaan myös, mikä siinä on ikivanhaa omaperäistä ydintä. Tällä seikalla puolestaan on silläkin suomalaisen tutkimuksen ahtaan piirin ulkopuolelle ulottuvaa yleislingvististä mielenkiintoa.

LAURI HAKULINEN

Les calques linguistiques du finnois

Cet article, qui est une conférence faite par l'auteur 9. 9. 1955 à l'Académie des Sciences et Lettres de Finlande, présente bon nombre d'échantillons de calques et d'emprunts phraséologiques, syntactiques, morphologiques et lexicographiques, venus

dans le finnois par l'intermédiaire du suédois et pour là plupart paneuropéens. Il paraîtra in extenso en allemand dans la publication intitulée »Proceedings of the Finnish Academy of Science and Letters 1955» (Helsinki 1956).

LAURI HAKULINEN